

Erkel Ferenc utódlása a Zeneakadémián Pozícióharcok a zenei életben az 1880-as évek végén

„Szálfa dőlt ki közülünk” – mondta Szabolcsi Bence a Farkasréti temetőben Kodály Zoltán ravatalánál, és ugyanezek a szavak joggal hangozhattak volna el 1893-ban is, amikor Erkel Ferenc, a magyar nemzeti opera megteremtője távozott az élők sorából. Erkel életművének nagyságát kétségkívül a zeneművek hirdetik legtovább és legszembevetőbben, de nem feledkezhetünk meg az intézményvezetés, a szervezőmunka, a tanítás és az előadó-művészet területén szerzett érdemeiről sem. Erkel valóban szálfa volt a magyar zeneélet erdejében, aki nem egyetlen pillanat, hanem közel egy évtized leforgása alatt „dőlt ki közülünk”. Az operák sora megszakadt az 1885-ben bemutatott *István királlyal*, a zenekari műveké az 1887-es *Ünnepi nyitánnyal*, amelyeket követően már csak néhány kisebb kompozíciója – egy dala, egyik kórustételének átírata és két férfikara – készült el.

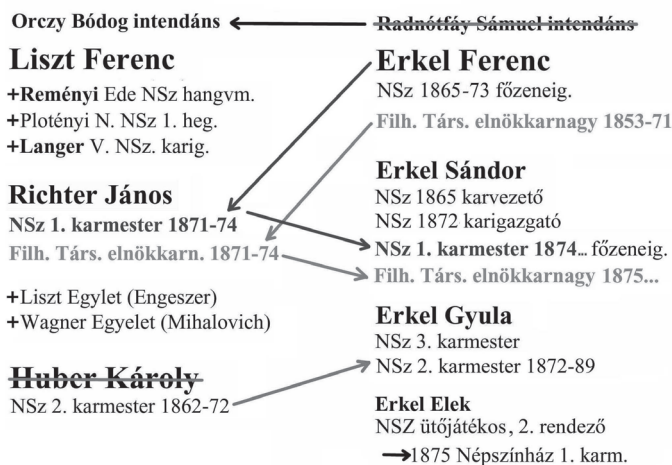
Fokozatosan megvált a pozícióitól is: az 1880-as évek közepén az Operaház nyugalmazott főzeneigazgatójaként már nem volt beleszólása az intézmény ügyeibe, csupán saját műveit vezényelte néhány alkalommal, és az Országos Dalárszövetség karnagyi funkcióját is évek óta Huber Károly töltötte be helyette. A nyolcadik évtizedének közepén járó Erkel számára jelentős megterhelést jelentett igazgatóként a Zeneakadémia vezetése és a zongora-főtanszakos növendékek tanítása.

Ekkor, 1886-ban valóságos lavinát indított el Liszt Ferenc váratlan távozása. Délceg törzse és hófehér koronája óriási robajjal zuhant alá, és egy csapásra átrendezte a zenei élet erőviszonyait. Megbomlott az egyensúly, és a természeti törvények értelmében a hatást ellenhatásnak kellett követnie. Alighanem ennek volt a következménye, hogy a következő, 1887–1888-as tanév elején lemondott verebi Végh János, a Zeneakadémia alelnöke és Liszt helyettese, és vele együtt Erkel is távozott az intézmény éléről, majd egy további esztendő elteltével, 1888 végén a tanítást sem vállalta tovább. Ugyanekkor kérte nyugdíjazását az iskola alapító gárdájának két megmaradt tagja, id. Ábrányi Kornél és Nikolits Sándor is.¹

Néhány évvel ezelőtt, amikor egy konferencián előadással köszönhettem a 70 éves zenetörténészt, Berlász Melindát, hipotetikusan két, egymással szemben álló táborra osztottam a XIX. század második felének vezető hazai muzsikusaikat.² Ugyanis, ha végigtekintünk a művészek sorsának alakulásán, arra lehetünk figyelmesek, hogy a fővárosban történt zenei pozícióváltásokban különös rendszer mutatkozik meg. Ami Liszt és közvetlen hívei érdekében történt az évtizedek során, az gyakran az Erkel-család számára volt hátrányos, és fordítva, az ellenlépések általában a Liszt- és a Wagner-hívek befolyását gyengítették. A szereplők többségét valamilyen módon vagy az egyik, vagy a másik említett táborhoz közel állónak érezzük, és a változások (mondhatnánk: a győzelmek) érdekében tett lépéseket logikus ellenlépések követték, akárcsak egy sakkjátszmában. Az intrikák ma már kibogozhatatlan hálójában és az események láncolatában egyetlen fő rendezőelv mutatkozott: a lépések az erőegyensúly megváltoztatásának vagy visszaállításának rendelődtek alá.

Példaként egyetlen eseményláncot emelek ki az Erkel visszavonulását megelőző évtizedből: 1870 októberében Orczy Bódog lett a Nemzeti Színház intendánsa, aki azonnal a Liszt–Wagner-tábor embereit helyezte vezető pozícióba: Reményi Edét hangversenymesternek,

Plotényi Nándort első hegedűsnek szerződtette, Langer Viktort pedig kinevezte karigazgatónak, aki Liszttel együtt közreműködött Wagner famulusa, a nagy tehetségű Richter János hazahívásában. Richter szinte szabad kezet kapott az intendánstól, és nemcsak a legtöbb opera dirigálását vette át Erkel Ferencről, hanem a Filharmóniai Társaság Zenekarának vezetését is. Közben Liszt-egylet alakult Engeszer Mátvás vezetésével, és a Liszt-hívek hamarosan Wagner-egyesületet is alapítottak Mihalovich Ödön elnöklétével.³

Pozíciók a főváros zenei életében az 1870-es évek első felében

A sorozatos győzelmek miatt a másik tábor válaszlépéseket követelt, és elérte, hogy 1872 áprilisában eltávolítsák a Nemzeti Színházból Huber Károly másodkarmestert, Liszt feltétlen hívét, aki hat évvel korábban – Erkel tiltakozása ellenében – kiharcolta a *Lohengrin* előadását. Ez volt az intézmény első Wagner-bemutatója, Huber vezényletével. 1872-ben Huber joggal gondolta, hogy feláldozták, akárcsak egy gyalogot a sakkjátszmában. Elbocsátásával engesztelték ki Erkel Ferencet, és lehetőséget adtak két Erkel-fiú előléptetésére: Gyula a másodkarmesteri, Sándor a karigazgatói állást kapta meg, majd mire három éven belül Richtert is sikerült elüldözni, Sándor már az első karmesteri, majd 1875-re az igazgatói posztig jutott.⁴

Kik álltak az egyik vagy a másik csoport mögött? Talán ugyanazok, akik elvették Richter kedvét Budapesttől, illetve akik Liszt halálát követően revánsot vettek Erkel Ferencen, és hol ilyen, hol olyan indokkal keltettek botrányt és gyakoroltak nyomást a zeneélet szereplőire. Igaz, hogy Erkel lemondását idős kora és egészségügyi problémái indokolták, de Liszt távozásával úgy érezhette, hogy rajta is csökkent a nyomás, és már nem kell tovább állnia a sarat a bástya ormán.

Utódaiként 1887-ben Mihalovich Ödön zeneszerző, Wagner híve lett a Zeneakadémia igazgatója, és különös módon ő egyetlen év alatt elért sok mindent Trefort Ágoston miniszteriumában, ami Erkelnek hosszú idő alatt sem sikerült: lehetőséget teremtett új tanerők alkalmazására és az előkészítő osztályok indítására, és több tanár magasabb fizetési kategóriába került, állandó, nyugdíjképes kinevezéssel. Támadták is mindenfelől, főként nemzeti oldalról, és a sajtó kirohanásaiban gyakran nevezték a Zeneakadémiát a germanizáció

melegágyágyának, ahol szerintük üldözik a magyar szót, a magyar érzést és a magyar szellemet. Való igaz, három tanár, Koessler János, Passy-Cornet Adél és Popper Dávid⁵ nem tudott magyarul, ráadásul Mihalovich már nem adott Erkel Gyulának főtanszakos növendékeket, így ő ezután csak a melléktanszakon tanított zongorát (kötelező tárgyként az organista- és a zeneszerzős növendékeknek). A *Budapesti Hirlap* 1887. december 10-i számából idézünk egy szakaszt, amelynek lényegében egyetlen megállapítása sem felelt meg a valóságnak, de kellően feltűzelhette a tájékozatlan olvasókat:

„Ha Trefort építette volna az operát, akkor Erkel helyén ma bizonyosan Mihalovich szobra, vagy Passy Cornet asszonyé díszelgne, esetleg Kössleré, az ő német szocialista-kalapjával.

Mikor Liszt Ferenc meghalt, Trefort kárpótolta e kedvenceit s a helyett, hogy a zeneakadémia elnöki székébe a legérdemesb magyar zeneszerzőt ültette volna, - lemondatta az igazgatói állásról, ledegradálta közönséges tanárrá, Mihalovichot pedig megtette Erkel Ferenc fölibe dupla igazgatónak, Passy-Cornet asszonynak adott két, Hansz Köszlernek négy tanári állást. E taktikával nemcsak a legérdemesb magyar zeneszerzőt alázza meg, hanem a zeneakadémián hat magyar tanerőtől sikerült a működési tért megvonnia. S még Trefort miniszter kérdi, miért nem kenyérpálya nálunk a zene s éppen Mihalovich úrtól kérdi ezt! És ketten csodálkoznak, ha a magyar ifjakkal nincs kedvük a zenészpályára lépni.”

Ugyanebben az időben az Operaházban is gyengült az Erkel-család befolyása: már 1886 őszén felröppent a hír, hogy Erkel Sándor igazgatót menesztik, és helyére Nikisch Artúrt hívják haza Lipséből. A napilapok információi szerint Erkel Schwerinbe vagy Karlsruheba kívánt távozni, de sem ebből, sem Nikisch szerződötéséből nem lett semmi.⁶ A hírek azonban mégsem bizonyultak alaptalannak: a Podmaniczky Frigyest felváltó intendáns, Keglevich István októberben valóban felterjesztette a belügyminiszternek Erkel Sándor elbocsátását, majd december 31-én fel is függesztette állásából.⁷ Erkelnek egy teljes évig kellett várnia, mire Keglevich utóda, Beniczky Ferenc kormánybiztos visszahelyezte pozíciójába, de alig tíz hónap elteltével újabb megpróbáltatások vártak rá: Beniczky 1888 októberében Gustav Mahlert nevezte ki igazgatónak, Erkel hatáskörét pedig a vezénylésre korlátozta.⁸ Emellett a következő év áprilisának elején nyugdíjba küldte Erkel Gyulát, az intézmény másodkarmesterét, így a korábbi három helyett hamarosan egyetlen Erkel maradt az Operaház állományában.

A sajtó egy része kezdettől ellenségesen fogadta az „idegen” Mahlert és vele a „magyar” Erkeleket állította szembe, de ugyanazon lapok Erkel Sándort, mint a Filharmóniai Társaság évről évre újraválasztott elnökmagyaát is támadták nemzetellenesnek vélt műsorpolitikája miatt. Való igaz, nemcsak apjának műveit mellőzte a filharmonikusok hangversenyeiről, hanem számos hazai kompozíció megszólaltatásával is adós maradt. A jellegzetes sajtóvélemények közül a *Budapesti Hirlap* 1887. november 7-i számából idézünk: *„Erkel Sándort, mikor megjelent a karnagyi állványánál, nem fogadta a szokott taps. [...] azt minden rokonszenvünk és tiszteletünk mellett is elmondjuk, a mit évről-évre ismételnünk: hogy érzékeny hiány a hangversenyekben a magyar zene elhanyagolása. Miért nem hallunk soha egy hangot sem a jó Mosonyi Mihály műveiből? Az eredeti, nagy tehetséget igazi vétek végkép elfeledni.*

Például a mai Reinecke-féle »Zenobia«-uvertür helyett örömeztobb hallottuk volna az ő »Álmos«-át.”

Erkel talán javíthatott volna valamelyest a hazai és a külföldi művek arányán, azonban figyelemmel kellett lennie annak a német nyelvű kereskedőrétegnek az ízlésére, amely a zenekar bérleteinek zömét megvásárolta. Nélkülük ugyanis azonnal csődbe ment volna az együttes. Ők pedig szinte kizárólag a *Pester Lloyd*ot és a *Neues Pester Journal*t olvasták, amelyekben zenei téren a bécsi Eduard Hanslick és társai befolyása érvényesült.

Erkelék önjelölt támogatói 1889 nyarán revánsot vettek az elvesztett pozíciók miatt, és az Országos Dalárszövetség szegedi ünnepén – a nagyszerű hangversenyek közepette tartott közgyűlésen – egy jól szervezett kisebbség leváltotta a szövetség szinte teljes korábbi vezetését. Szentirmay Elemér alelnök és Ságh József titkár helyére más került, az előző napokban még ünnepelt és ovációkkal fogadott országos karmagy, Hubay Jenő helyett –

Erkel Ferenc az 1880-as években.

Forrás: Zenei történelmi Múzeum

feltehetően a tudtán kívül – Erkel Sándort választották.⁹ Ennek hírére lemondott Bartay Ede elnök és az előző nap egyhangúlag, örökös díszelnöknek kikiáltott Zichy Géza gróf, és távozott a választmányból többek között Erney József, dr. Hubay Károly és Gobbi Alajos. A *Szegedi Napló* véleménye szerint az ügy háttérében a Rózsavölgyi és a Harmonia cégek versengése állott.¹⁰

Ebben a kiélezett helyzetben kellett a Zeneakadémia vezetésének utódot találnia Erkel Ferenc helyére, aki 1888 decemberében hivatalosan is visszavonult a tanítástól, és csak olajat öntöttek a tűzre az olyan a hírek, amelyek szerint Mihalovich idegen muzsikusokkal akarja betölteni a megüresedett zongoratanácsot. A *Budapesti Hírlap* 1889. márciusi 13-i információja szerint Johannes Brahmszal és a Liszt-növendék Eugen d'Albert-rel is tárgyalt ez ügyben. Erkel az 1888–1889-es tanévben Gobbi Henrik, a párhuzamos zongoraosztály tanára helyettesítette, közben pedig napirenden voltak a találgatások a lehetséges utódot illetően.

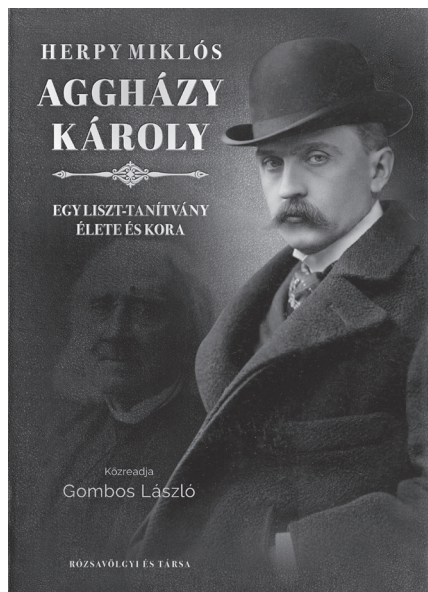
A sajtóban megnevezett jelöltek között első helyen Aggházy Károly állt, Liszt egykori kedves tanítványa. Róla 2018-ban különösen sok szó esett, mivel halálának 100. évfordulójára emlékeztünk. A nyár végén jelent meg Aggházy unokájának, Herpy Miklósnak a könyve,¹¹ amelyben számos új információ látott napvilágot a mára szinte elfeledett művészről. Aggházy ifjúkorában Hubay Jenő kamarapartneréként szerzett hírnevet Nyugat-Európában, majd egy rövid hazai tartózkodás után 1883-ban Berlinben telepedett le, ahol Liszt Ferenc ajánlásának köszönhetően a Stern-, majd a Kullak-féle konzervatóriumban tanított. A következő levelet, amelynek részletét Herpy Miklós munkájából idézem, Liszt írta 1883. január 20-án Julius Stern igazgatónak:

„Lenne kedve, tisztelt barátom, egy magyart felvenni? Miért is ne? Joachim maga is magyarországi születésű. [...] Aggházy Károlyt igen kiváló zongoristának és jól képzett muzsikusnak tartom. Már jelentős eredményeket ért el Párizsban, Brüsszelben és más-hol. Jól beszél németül és franciául, és az elmúlt év óta az itteni konzervatóriumban alkalmazták tanárként (nem a Zeneakadémián, melynek elnökségével engem tiszteltek meg – mert én nem szívesen engedném el.)

Ha Ön érdeklődik Aggházy iránt, írja meg neki a feltételeit... ”¹²

Aggházy erős nemzeti elkötelezettsége miatt nem igazán találta a helyét idegenben, és várta az alkalmat, hogy mielőbb hazatérhessen. A *Zenei lexikon* szócikke szerint¹³ Trefort Ágoston kultuszminiszter ajánlotta fel számára Erkel tanári pozícióját, erre azonban nem találtunk korabeli bizonyítékot. Mindenesetre Aggházy jól időzített, amikor 1889 januárjára tette első budapesti látogatását, mivel ekkor már publikus volt Erkel távozása.¹⁴ Először 11-én,

a Hubay–Popper vonósnégyes koncertjén működött közre a Pesti Vigadóban, majd 16-án ugyanitt önálló hangversenyt adott. Jókai lapjában, a *Nemzetben* már az első eseményt követően szorgalmazták Aggházy hazahívását: „Mily kár, hogy a jeles magyar művész berlini iskola tanára. Berlini iskoláé, mikor mi itthon oly szükében vagyunk jó zenetanároknak. [...] meg vagyunk győződve arról, hogy a zeneakadémia tapintatos igazgatója nem fogja elhalsztani a jó alkalmat arra nézve, hogy megint egy kiváló zenei erőnket hozza haza.”¹⁵

A cikkíró a „kiváló zenei erő” alatt minden bizonnyal Hubay Jenőre gondolt, akit Liszt Ferenc 1886 márciusában személyesen keresett fel Brüsszelben, hogy hazahívja Budapestre, a hivatalos megkeresést pedig Trefort Ágoston már 1886 elején megtette ez ügyben Zichy Géza és Mihalovich Ödön ösztönzésére. Három évvel később azonban Aggházy már nem számíthatott sem Lisztre, sem az előző nyáron elhunyt Trefort Ágostonra, akiknek ifjúkorában sokat köszönhetett. Barátai: Hubay Jenő, Feszty Árpád, Wohl Janka és Justh Zsigmond viszont mindent megtettek az érdekében. Justh így számolt be neki 1889. március 8-án: „Édes öreg szeretett Károlyom! [...] Itt nagy a harc. [...] Csákyné¹⁶ rábírtuk [Hubay] Jenővel, hogy forduljon információért Zichy Gézához, ki tudvalevőleg nincs a legjobb viszonyban Hagbart és Signe koszorús költőjével. A művészvilág Pesten mind oldaladra állt, ma (pénteken) volt vagy 15 különféle brancsú és irányú artista nálam, mind rólad beszélt és mind melletted.

Fő matadorjaim Wohl Janka és kivált Feszty Árpád, ki tüzzel, lélekkel szónokol melletted. [...] Levelemmel jő az »Ország–Világ«-ban általam írt pár sor (szerkesztője szintén kormányparti képviselő), vasárnap reggeli számban a meghódított Budapesti Hirlap tör melletted pálcát (Balogh Pál tollából), a jövő hét szerdán pedig ismét a kormányparti nagy lapok és a Magyar Bazar megint az ingótikus (már ekkor igen nagyon gótikus) pennámból. Wohl Janka, Szmracsányi (a művészházi titkár) és Feszty Árpád Berzeviczy Albertet puhítják, Jókai a minisztert, szóval dolga az »ügyben« mindenkinek akadt.”¹⁷

A „jövő szerdára”, azaz március 13-ára beharangozott írások közül kettőt emelünk ki. Elsőként a Budapesti Hirlap cikkéből idézünk: „A zeneakadémia érdeke, mint magyar műintézeté, szintén megkívánja, hogy tanári kara magyar erőkből teljék. Idegen tanárok alatt nemzeti művészet nemhogy fejlődni tudna, hanem még csíráiban is elfojtódik. Ideje volna zeneakadémiánknál a külföldi-eskedés babonájával felhagyni s véget vetni a fonák helyzetnek, hogy míg itthon idegenekre vadásznak, külföldi műintézeteknél kapva kapnak a magyar művészek. Ilyen a helyzet most is. Berlinben a legelső német zeneakadémia zongora-tanszékét évek óta művész-hazánkfíára: Aggházy Károlyra bízzák, – nálunk ugyan-e szakmára németet szánnak. Igazi felfordult világ. Aggházy, mint zongoraművész európai körútján nagy sikereket aratott, mint zeneszerző és író szintén figyelmet keltett, s mint tanár elsőrendű

A „jövő szerdára”, azaz március 13-ára beharangozott írások közül kettőt emelünk ki. Elsőként a Budapesti Hirlap cikkéből idézünk:

„A zeneakadémia érdeke, mint magyar műintézeté, szintén megkívánja, hogy tanári kara magyar erőkből teljék. Idegen tanárok alatt nemzeti művészet nemhogy fejlődni tudna, hanem még csíráiban is elfojtódik. Ideje volna zeneakadémiánknál a külföldi-eskedés babonájával felhagyni s véget vetni a fonák helyzetnek, hogy míg itthon idegenekre vadásznak, külföldi műintézeteknél kapva kapnak a magyar művészek. Ilyen a helyzet most is. Berlinben a legelső német zeneakadémia zongora-tanszékét évek óta művész-hazánkfíára: Aggházy Károlyra bízzák, – nálunk ugyan-e szakmára németet szánnak. Igazi felfordult világ. Aggházy, mint zongoraművész európai körútján nagy sikereket aratott, mint zeneszerző és író szintén figyelmet keltett, s mint tanár elsőrendű

pedagógiai tehetségnek bizonyult. Miért, hogy zeneakadémiánknál, mikor Erkel utódát keresik, nem gondoltak Aggházyra, kit már hét év előtt Liszt Ferenc ajánlott a berlinieknek s Bülow utódaul alkalmaztak.”

Aznap az Ország–Világ hasonlóképpen írt Aggházy hazahívása érdekében: „a lehető legkivánatosabb lenne, ha [Aggházy] elfoglalná itthon azt a helyet, a melyet sokoldalú és kiváltságos tehetségei folytán méltón csakis ő tölthetne be.

Kiváló zeneszerzői tehetség, kitől még sok szépet várhatunk, szív és lélekben magyar, Liszt tanítvány és így Liszt (a zeneakadémiában sajnosan nélkülözött) tradícióit is folytathatná, a mellett pedig, finom műveltségű, sokat látott, sokat tapasztalt ember; ki zenei életünkön, így társadalmilag is nagyot lendíthetne. Hazahívására e perczben a legjobb alkalom nyílik, az Erkel Ferenc által oly nagy érdemekkel betöltött zeneakadémiai zongoratanári állás, az ősz mester nyugdíjba vonulása által, megürült: azt hiszszük, a magyar Erkel Ferenc helyét a legméltóbban a magyar Aggházy Károly töltheti be.”

Trefort Ágoston kultuszminiszter → 1888.08. Csáky Albin

Liszt Ferenc

Mihalovich Ödön

ZAK igazgató 1887-1919

Gobbi Henrik

ZAK zong. főtanszak 1879-1889

Gustav Mahler

Operaház ig. 1888-91

Chován Kálmán

Zak zong. főtanszak 1889-1916

Thomán István

Zak zong. főtanszak 1889-1907

Szendy Árpád

Zak zong. főtanszak 1890-1922

Erkel Ferenc

ZAK igazgató 1875-87

ZAK zong. 1875-1888.12.

Erkel Gyula

Operaház 2. karmester 1872-89

ZAK zong. melléktanszak 1878-1908

főtanszak 1886-87

Erkel Sándor

Operaház főzeneig. → karmester

Filh. Társ. elnökkarnagy 1875...

Erkel Elek

1875 Népszínház 1. karm.

Aggházy Károly

Zenede 1881-3, 1889-1918

Pozíciók a főváros zenei életében Liszt halálát követően

Május végére tovább árnyalta a képet, hogy Gobbi Henrik, a másik zeneakadémiai zongoratanár botrányba keveredett és „erkölcstelen üzemekkel” vádolták. Ügye, amely jó alkalmat kínált a Zeneakadémia lejárására, még a képviselőház ülésén is téma volt, ezért Gobbi kénytelen volt azonnali nyugdíjazását kérni.¹⁸ Ezzel nyár elejére a zongora főtanszakon mindkét állás betöltésre várt. Neves kollégája, Hubay Jenő így kommentálta az eseményeket június 1-én Justh Zsigmondhoz írott levelében:

„Kedves Zsigám,

Milyen igazságos a sors keze! Az az ember ki legjobban intrigált [Aggházy] Károly ellen, s ki állítólag azt mondta, hogy ha Károlyt akadémiai tanárnak ki-nevezik, ő köszön le, most kényszerült beadni lemondását. Gobbi különben váltig állítja, hogy az ő lelkiismerete tiszta s hogy ő csak áldozata a leggyalázatosabb intriguáknak.

Annyi tény, hogy akár milyen ártatlan légyen is, az akadémiában semmi szín és körülmény között tovább meg nem maradhat, miután ő általa az akadémia is compromittálva van. [...]

Az a kérdés, vajjon meg fogja-e hívni Mihalovich Károlyt, még nem nyert megoldást. Különbön meg vagyok győződve, hogy negatív eredményű lesz. Inkább fűt-fát fog kinevezni Mihalovich, mint Károlyt; – most már csak azért is. [...]

Szerencsére megválasztották a zenekedvelők Károlyt a zongora kiművelési osztály tanárának. Azonkívül ma beszélt Bartayval bátyám,¹⁹ s a Zenede részéről is följánlhatunk neki egy állást. A zenekedvelők 800 frt-ot, a Zenede 400 frtot jövedelmezne egyelőre [...] utóvégre is annyi a mennyi fixuma Berlinben van. Privat leczkékkel még egyszer annyit kereshet, s abból egyelőre jól megélhet [...]. Tehát Károly csak jöjjön – te is ily értelemben írjal neki.”²⁰

Aggházy hazatért, de Mihalovich egyik megüresedett posztra sem őt választotta. Számos tekintetben egy oldalon állottak, ahogy a Liszt táboraéhoz tartozó Gobbi is, de amíg utóbbi az állását vagy a hírnevét félthette a virtuóz zongoristától, addig Mihalovich attól tarthatott, hogy túlságosan megnő Hubay és barátai befolyása a Zeneakadémián. Erre utalt Aggházy egyik Justhnak írott levelében: „Hát M. persze veszedelmesnek tartana Jenő mellett. Legjobb szeretné ha az sem volna ott.”²¹

Így az egyik állás a Magyarországon ismeretlen Chován Kálmánnak jutott, aki még február 19-én hangversenyt adott a Vigadó kistermében, hogy bemutatkozzon a hazai közönségnek, elsősorban pedig a Zeneakadémia vezetőinek. A *Pesti Napló* másnapi beszámolójának megfogalmazása szerint: „vizsgát tett a zeneakadémia tanári kara előtt”, mai szóhasználatlál élve castingolt. A Szarvason született művész már fiatalon Bécsbe költözött házitánítónak, majd 13 évig volt a Horak-féle zeneiskola tanára, és az előző hét évben igazgatója.²² A *Budapesti Hírlap* így írt róla február 20-án:

„Hangversenyének célja, mint halljuk, az volt, hogy képességeit megismerjék a zeneakadémia vezetői, mert Chován úr ez intézetnél óhajt állást nyerni. A mai est eredményével meg lehet elégedve a Bécsbe szakadt magyar zeneprofesszor, ha a zeneakadémia részéről jelen voltak is oly kedvezően ítélték meg tehetségeit, mint a közönség. Chován Kálmán, a nélkül, hogy nagyobb művészi pretenziói volnának, derék és főleg a pedagógiai pályán nagyon értékes tulajdonságokkal dicsekszik: értelmes, ízléses, mintaszerűen képzett zenész, a ki a hallgatóra mindig a tudatosság, megbízhatóság és lelkiismereteség jó hatásával van. Játéka, iskolája nem fényeskedésre, de melegségre törekszik s ez nagyon becsülendő olyan zenészenben, a kinek hivatása a tanítás.”

A cikkíró jellemzése szerint tehát Chován egy kiváló tanár tulajdonságaival rendelkezett, de nem az a fajta művész volt, akit korábban Liszt javasolt a Zeneakadémiának. Liszt Erkel Ferenchez írott leveléből idézek: „Nézetem szerint legközelebb egy fiatal, tehetséges, virtuóz zongoristára van szükségünk, aki képes a növendékeknek nehéz dolgokat helyesen előjátszani. E célra Juhász kitűnően megfelel: ha azonban betegeskedése miatt továbbra is kifejezetten akadályokba ütközik, hogy az állást elfoglalja, azt szeretném, hogy találjunk valaki mást, aki hasonlóan virtuóz jellegű. Ezért nem tudok okvetlenül egyetérteni az Ön által megjelölt kombinációval.”²³ Amint Liszt leveleiből és számos megnyilatkozásából tudjuk, Juhász Aladár mellett Aggházy Károlyt tartotta alkalmasnak erre a feladatra, amely meghaladta mind Chován Kálmán, mind a korábban főtárgyat tanító Gobbi Henrik és Erkel Gyula képességeit.

A Zeneakadémia első 13 évében Liszten kívül egyedül Erkel Ferenc rendelkezett ilyen adottságokkal, majd pedig a fiatal Thomán István, akit Mihalovich 1889 nyarán Gobbi helyére szerződtetett. Thomán Liszt osztályában végzett három évvel korábban, és már számtalan alkalommal bizonyította kivételes pianisztikus képességeit, nemcsak Budapesten, hanem számos hazai és nyugat-európai városban. Hangverseny-közreműködések mellett

több mint tucatnyi önálló estet is adott, és látszott, hogy sikeres nemzetközi karrier előtt áll. 1889 tavaszán Popper Dáviddal tett turnét Itáliában és Törökországban. Emellett pedig a tanév során tanári tapasztalatot is szerzett a Zeneakadémia zongora-előkészítő tanfolyamán.

Thomán mellett a melléktanszakon Liszt egykori osztályának másik feltörekvő csilaga, Szendy Árpád is tanított az 1888–1889-es tanévben. Ő egyévi tanulmányutat követően 1890-ben szintén alkalmazást nyert a főtanszakon, ahol egészen 1922-ig működött nagy sikerrel. Ezáltal Aggházy Károly helyett két másik Liszt-növendék kapott főszerepet a hazai zongoraoktatásban, harmadikként pedig a már említett, szintén magyar Chován Kálmán, aki a főtárgy tanítása mellett évtizedekig eredményesen vezette a zongoratanár-képző tanfolyamot.

Erkel Ferenc tanszékének betöltése társadalmi és politikai viharokat kavart, régi harcostársak ugrottak egymásnak és egykori ellenfelek küzdöttek vállalva a háttérben, hogy vélt vagy valós igazukat bizonyítsák, és hogy kiálljanak érdekeik védelmében. Aggházy végül két évtizeden át megmaradt a Budapesti Zenekedvelők Egyesületének zeneiskolája és 29 évig a Nemzeti Zenede vezető tanáráként. A Zeneakadémia pedig nélküle haladt tovább azon az úton, amely a következő század elejére elvezetett ahhoz, hogy zseniális tanárai és növendékei révén Európa egyik vezető zeneintézménye legyen.

IRODALOMJEGYZÉK

- BÓNIS Ferenc: *A Budapesti Filharmóniai Társaság százötven esztendeje (1853–2003)*. Bp., Budapesti Filharmóniai Társaság – Balassi Kiadó, 2005.
- ECKHARDT Mária: *A Zeneakadémia Liszt Ferenc leveleiben = A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola 100 éve*. Szerk. UJFALUSSY József, Bp., Zeneműkiadó 1977.
- GOMBOS László: *Erkelék és Huberék. A zenei élet erőviszonyai a 19. században = Részletek az egészhez. Tanulmányok a 19. és 20. század magyar zenéjéről. Emlékkönyv a 80 éves Bónis Ferenc tiszteletére*. Szerk. ITTÉS Mihály, Argumentum Kiadó – Kodály Zoltán Archívum, 2012.
- GYÖNGYÖSI Szilvia: *Gobbi Henrik, a Zeneakadémia zongoratanára. Liszt és Gobbi kapcsolata = Muzsika*, 2001. április, 34–36.
- HERPY Miklós: *Aggházy Károly. Egy Liszt-tanítvány élete és kora*. Közreadja: GOMBOS László. Bp., Rózsavölgyi és Társa – MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2018.
- KOZOCSA Sándor: *Justh Zsigmond naplója és levelei*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977.
- LEGÁNY Dezső: *Liszt Ferenc Magyarországon 1869–1873*. Bp., Zeneműkiadó, 1976.

JEGYZETEK

- 1 Erkel Ferenc betegségéről és lábműtétéről 1888 őszén rendszeresen tudósítottak a napilapok, és november végére már egészségének helyreállításáról írtak. Az ősz mester december közepén részt vett 50 éves karnagyi jubileumi ünnepségein, 16-án maga dirigálta a *Bánk bán* I. felvonását. Ábrányi és Nikolits a Zeneakadémia 1888–1889-es évkönyve szerint 1888. november 1-i hatállyal vonulhatott nyugállományba, utódaik (Beliczay Gyula, Herzfeld Viktor, Szabó X. Ferenc és Harrach
 - 2 József) kinevezéséről a *Budapesti Hirlap* 1888. október 12-én adott hírt.
 - 3 A témában megjelent: GOMBOS László: *Erkelék és Huberék. A zenei élet erőviszonyai a 19. században = Részletek az egészhez. Tanulmányok a 19. és 20. század magyar zenéjéről. Emlékkönyv a 80 éves Bónis Ferenc tiszteletére*. Szerk. ITTÉS Mihály, Argumentum Kiadó – Kodály Zoltán Archívum, 2012, 137–153.
- Utóbbi vezető tisztségviselői közé tartozott Mihalovich mellett Bartay Ede, Engeszer Mátyás,

- Gobbi Henrik, Langer Viktor, Reményi Ede és Ábrányi Komél. LEGÁNY Dezső: *Liszt Ferenc Magyarországon 1869–1873*. Bp., Zeneműkiadó, 1976, 119.
- 4 Bár a belügyminiszter hivatalosan 1876. január 1-től nevezte ki Erkel Sándort a Nemzeti Színház operai részlegének igazgatójává, a pozíciót ténylegesen már Richter távozásától, 1875 áprilisától betöltötte. Lásd BÓNIS Ferenc: *A Budapesti Filharmóniai Társaság százötven esztendeje (1853–2003)*. Bp., Budapesti Filharmóniai Társaság – Balassi Kiadó, 2005, 36.
- 5 A három kiváló tanáregyéniség nevét, akik a zeneszerzés, az ének, illetve a cselló főtárgyat oktatták, magyar változatban használjuk, mivel az évtizedek során megkerülhetetlen tényezői voltak a főváros zenei életének, és a korabeli dokumentumokban is így szerepeltek. Többször is ígéretet tettek a magyar nyelv elsajátítására, ami nem járt teljes eredménnyel.
- 6 Lásd t. k. *Budapesti Hirlap*, 1886. október 5. és november 4.
- 7 BÓNIS: *i. m.* (2005), 47.
- 8 Erkel Sándor, a század egyik legkiválóbb magyar karmestere, maga is szívesebben vállalt több vezénylést a számára terhes igazgatói feladatok helyett, de kényes helyzetbe került, amikor a sokkal fiatalabb, külföldről érkezett Mahler beosztottja lett. Utódát nehezen találták meg az év közepén. Amint a *Pesti Hirlap* írta 1888. augusztus 25-én: „Az igazgató-válság még mindig tart, a mennyiben sem Nikisch lipcsei, sem Mottl, a jelenleg berlini, sem pedig Schmiadt [Schmitt], braunschweigi karnagy nem fogadta el a felajánlott igazgatóságot; azért egyelőre még Erkel Sándor végzi az igazgató teendőit.”
- 9 A *Fővárosi Lapok* írta Erkel Sándorról 1889. augusztus 22-én: „nem kereste ezt az állást s nagy kérdés: hogy elvállalja-e”. A szakirodalom Erkelt 1892-től nevezi meg a daléregyesület országos karnagyaként, de a korabeli sajtó beszámolói szerint már 1890 végétől (ekkor kezdődött meg az 1892-es budapesti dalárünnep szervezése) ebben a tisztségében vett részt a választmány ülésén. Lásd *Budapesti Hirlap*, 1890. december 23.
- 10 Utóbbi megállapítást a *Fővárosi Lapok* idézte a *Szegedi Naplóból* 1889. augusztus 20-án, az eseményekről részletes beszámolókat közölt augusztus 19. és 22. között a *Budapesti Hirlap*, a *Fővárosi Lapok*, a *Pester Lloyd* és a *Pesti Napló*.
- 11 HERPY Miklós: *Aggházy Károly. Egy Liszt-tanítvány élete és kora*. Közreadja: GOMBOS László, Bp., Rózsavölgyi és Társa – MTA BTK Zenetudományi Intézet, 2018.
- 12 „Sind Sie disponirt, Geehrter Freund, einen Ungarn aufzunehmen? Warum nicht? Joachim ist ja selbst aus Ungarn gebürtig. [...] Zudem halte ich Carl Aggházy für sehr befähigt als Pianist und gebildeten Musiker: Er produzirte sich bereits mit anständigen Erfolg in Paris, Brüssel, etc; spricht gut deutsch und französisch, und ist seit vorigem Jahre angestellt als Lehrer am hiesigen Conservatorium (nicht an der Musik Akademie welche ich die Ehre habe zu präsidiren, – sonst würde ich ihn nicht gerne fortlassen). / Falls Sie auf Aggházy reflectirten, schreiben Sie ihm ihre Bedingungen.” HERPY: *i. m.* (2018), 77–78.
- 13 Bónis Ferenc 1965-ben megjelent Aggházy-szócikkét vette át 1983-ban a *Brockhaus-Riemann zenei lexikon*, itt azonban már nem említik Trefort meghívását.
- 14 A napilapok 1889. január 1-én közölték a hírt, hogy Erkel megváltik zeneakadémiai állásától, és hogy az uralkodó jelentős összeget, évi 2000 forint kegydíjat engedélyezett számára az udvartartás művészi keretéből.
- 15 *Nemzet*, 1889. január 12.
- 16 Bolza Anna grófnő, Csáky Albin kultuszminiszter felesége.
- 17 KOZOCSA Sándor: *Justh Zsigmond naplója és levelei*. Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977, 492.
- 18 Gobbi Henrik, akit Liszt nagyra becsült, 1879 őszétől tanított a Zeneakadémián zongora fő- és melléktárgyat, eleinte csak az alsóbb osztályokban. Nyugdíjazását követően szinte eltűnt a magyar zenei életből. Élete utolsó évtizedében, az 1910-es években a Fodor Zeneiskolában tanított. Lásd GYÖNGYÖSI Szilvia: *Gobbi Henrik, a Zeneakadémia zongoratanára. Liszt és Gobbi kapcsolata = Muzsika*, 2001. április, 34–36.
- 19 Dr. Hubay Károly, a Harmonia zeneműkiadó és hangversenyrendező cég vezérigazgatója.
- 20 OSZK Kézirattára, Levelestár, Hubay–Justh levelek no. 4.
- 21 OSZK Kézirattára, Levelestár, Aggházy–Justh levelek no. 30, dátum nélkül. Idézi HERPY: *i. m.* (2018), 160.
- 22 Valószínű, hogy Chován figyelmét az álláslehetőségre Szendy Árpád hívta fel, aki szintén Szarvason született, és Chován apjánál, Zsigmondnál kezdte meg zongoratanulmányait. Szendy az 1888–1889-es tanévben önként ismételte a negyedik osztályt a Zeneakadémián, és emellett segédtanárként a vonós tanszakon tanította a kötelező zongora tárgyat. Szendyről lásd SZIRÁNYI Gábor: *Szendy Árpád, Liszt Ferenc tanítványa = Parlando*, 2011, 2. szám (www.parlando.hu).
- 23 Weimar, 1879. július 14. ECKHARDT Mária: *A Zeneakadémia Liszt Ferenc leveleiben = A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola 100 éve*. Szerk. UJFALUSSY József, Bp., Zeneműkiadó 1977, 18–68., ide: 45. Liszt az utolsó idézett mondatban feltehetően Erkel Gyulára gondolt, akit apja Juhász helyett alkalmazott a Zeneakadémián. Liszt május 12-én Trefort Ágostonhoz írott levelében Gobbi Henriket összhangzattan- és zeneszerzéstannak javasolta, Erkel mégis zongoratanárnak vette fel (*i. m.* 44.).